

Aneta Drabek
Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
aneta.drabek@ciniba.edu.pl

Tytuł czasopisma i jego funkcja we współczesnym obiegu nauki

Streszczenie: *Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę tytułu czasopisma naukowego w nauce. Wskazano, że w wielu wypadkach trudno podać, jaki jest właściwy tytuł czasopisma, bo różne źródła (strona WWW, NUKAT, baza ISSN) podają różne warianty. Problemem jest także zmiana nazwy, zwłaszcza gdy redakcje nie informują czytelników o tych modyfikacjach oraz gdy nadają tomom odrębne tytuły i ISBN-y. Konsekwencją tego są trudności w identyfikacji tytułu, a także problemy z przygotowaniem opisu bibliograficznego i późniejszym odnalezieniem cytowań.*

Słowa kluczowe: *czasopisma naukowe, cytowania, tytuły*

Wprowadzenie

Rozwój nauki jest w dużej mierze uzależniony od przepływu informacji, wiąże się więc z upowszechnianiem i przekazywaniem wyników najnowszych badań wszystkim zainteresowanym tematem – przede wszystkim uczonym, którzy pracują nad rozwiązywaniem podobnych problemów. Przed upowszechnieniem druku przekazywanie informacji o osiągnięciach naukowych miało charakter bezpośredni (dyskusje, korespondencja); wynalazek Gutenberga umożliwił relatywnie szybkie i tanie powielanie tekstów. Natomiast powstanie czasopisma naukowego stało się kamieniem milowym w procesie rozpowszechniania informacji naukowej. Nowa forma okazała się idealna, zwłaszcza do prezentacji prac oryginalnych, a także omówień i dyskusji dotyczących nowych odkryć czy eksperymentów.

Kilkaset lat po pojawieniu się pierwszego czasopisma naukowego jego rola w nauce nie słabnie. W niektórych dziedzinach nauk ścisłych wykorzystanie naukowych wydawnictw ciągłych wynosi ponad 90%, a w dziedzinach humanistycznych czasopisma stanowią co najmniej połowę wykorzystanych źródeł. Międzynarodowa baza wydawnictw ciągłych ISSN przyznała już 1,7 mln tych unikalnych numerów. Każdego roku zawartość bazy zwiększa się o ok. 60–70 tys. numerów¹, co oznacza, że rocznie rejestruje się tysiące nowych tytułów. W Polsce w latach 2005–2013 zarejestrowano ponad 10 tys. nowych wydawnictw ciągłych².

Najważniejszym elementem identyfikującym czasopismo jest jego tytuł. Stwierdzenie to wydaje się dość trywialne, być może dlatego w słownikach bibliologicznych nie ma mowy o tytule, a same definicje czasopisma zwracają uwagę przede wszystkim na jego periodyczność oraz na to, że są one skierowane do odbiorców, którzy interesują się określoną tematyką³. Podobnie wydawnictwa encyklopedyczne ogólne także nie

¹ *The ISSN International Register* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.issn.org/understanding-the-issn/the-issn-international-register/>.

² Dane pochodzą z bazy ISSN.

³ BIRKENMAJER, A. i in. (kom. red.). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971, kol. 452; CZAPNIK, G., GRUSZKA, Z. (oprac.). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2011. ISBN 978-83-61464-39-6, s. 57; REITZ, J.M. Journal. W: *ODLIS Online Dictionary for Library and Information Science* [dostęp

poświęcają uwagi temu istotnemu elementowi⁴; jedynie Wikipedia podkreśla, że czasopismo to periodyk *ukazujący się najczęściej w określonych terminach, pod niezmienionym tytułem, posiadający numerację ciągłą, zawierający ustaloną szatę graficzną*⁵.

Tytuły dzieł literackich są obiektem badań od wielu lat. Tytuły artykułów czy nagłówek prasowych są ważnym elementem badań prasoznawczych, natomiast podobne działania w odniesieniu do czasopism są nieliczne, a językoznawcy mają nawet problem z zakwalifikowaniem tytułów czasopism do odpowiedniej dziedziny onomastyki⁶.

Czym więc jest tytuł czasopisma i jaką rolę pełni? Jest przede wszystkim znakiem rozpoznawczym danej publikacji, najważniejszym elementem, który wywołuje u odbiorcy pewien ciąg skojarzeń. W wypadku wydawnictw ciągłych tytuł zyskuje dodatkowe znaczenie, ponieważ nie mają one wyróżnionego autora, który — w odniesieniu do książek — stanowi najczęściej zapamiętywany element identyfikacyjny.

Tytuł czasopisma stanowi także jego markę, wypracowaną pozycję wśród innych wydawnictw z tego samego zakresu. Stąd też tytuły podlegają ochronie prawnoautorskiej i w tym kontekście prawnicy zwracają uwagę na konieczność odróżniania się tytułów od siebie⁷, a także dokonania rejestracji konkretnego tytułu w sądzie. Rejestracja ma na celu ochronę zarówno tej nazwy, jak i jego odbiorcy, który dzięki temu zyskuje pewność, że kupuje dokładnie to, co chciał przeczytać, a nie jakieś inne wydawnictwo o identycznej lub bardzo zbliżonej nazwie⁸.

Warto także zwrócić uwagę, że na identyfikację konkretnego czasopisma ma wpływ nie tylko sama nazwa, ale w dużej mierze także liternictwo, szata graficzna, charakterystyczny układ poszczególnych detali czy nawet format. Bardzo często te same elementy powtarzane są na stronach internetowych czy papierze firmowym. Wszystko to sprawia, że tak postrzegany tytuł czasopisma staje się marką i podlega ochronie jako całość⁹. Reguły te bardzo szybko zostały wdrożone na rynku prasowym, a wydawcy pilnują swoich tytułów i bronią się przed nieuczciwą konkurencją.

16.03.2014]. Dostępny w: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_JK.aspx#journal.

⁴ SZYMCZAK, M. (red.). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, t. 1, s. 331. ISBN 83-01-00282-4; PETROZOLIN-SKOWROŃSKA, B. (red. nacz.). *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN, t. 1, 1995. ISBN 83-01-11096-1, s. 829-830.

⁵ Czasopismo. W: *Wikipedia* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Czasopismo>.

⁶ Językoznawcy spierają się, czy tytuły czasopism to ideonimy, czyli grupa, do której zalicza się tytuły utworów literackich, plastycznych, filmów, czasopism i dzienników (RZETELSKA-FELESZKO, E. (red.), *Polskie nazwy własne: encyklopedia*. Warszawa: Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1998, s. 344. ISBN 83-85579-89-3), czy też chrematonimy, czyli *nazwy własne wytworów jednostkowych lub seryjnych pracy ludzkiej* (s. 343). Por. też CHŁADZYŃSKA, J. Analiza tytułów czasopism polskich. *Onomastica* 2000, t. 45, s. 234.

⁷ NESTORUK, I.B. Tytuł jako szczególne oznaczenie: wybrane aspekty ochrony prawnej. *Studia Prawa Prywatnego* 2012, r. 7, z. 3/4, s. 19.

⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z 26.07.2007 r., IV KK 174/07. OSP 2008, nr 6, poz. 60.

⁹ NESTORUK, I.B., dz. cyt., s. 26.

W odniesieniu do czasopism naukowych daje się zauważyć, że wiele redakcji nie zdaje sobie sprawy z roli tytułu oraz konsekwencji z nim związanych. Tytuł czasopisma pełni następujące funkcje:

- identyfikującą — nazywa je;
- indywidualizującą — pozwala odróżnić od innych;
- wskazującą na zakres podejmowanej tematyki, a czasem także odbiorcę i zasięg językowy.

Stworzenie nowego tytułu czasopisma, to nie tylko kwestia wymyślenia „ładnej nazwy”, ale przede wszystkim uwzględnienie wszystkich ról, jakie ma on pełnić oraz jego konsekwentne stosowanie w samej publikacji, na stronie internetowej, w żywej paginie, zgłoszeniach do baz danych itd.

Co jest tytułem czasopisma naukowego?

Pytanie tylko pozornie wydaje się banalne. Z poprawnym odczytaniem, a raczej ustaleniem właściwego tytułu czasopisma mają problem nie tylko czytelnicy, ale także bibliotekarze i bibliografowie. Nazwa powinna być tak zapisana, żeby nikt nie miał wątpliwości, z jakim czasopismem ma do czynienia. Niestety, często widać pewną niefrasobliwość i brak konsekwencji w zapisie danych na stronie internetowej czasopisma lub na okładce i stronie tytułowej wersji drukowanej. Bibliotekarze starają się przygotować opisy katalogowe w taki sposób, żeby czytelnicy nie mieli problemu z odnalezieniem właściwego tytułu, ale zdarzają się w tym względzie nieporozumienia.

Zgodnie z normą dla opisu wydawnictw ciągłych podstawowym źródłem danych o tytule jest *główna strona tytułowa, a więc stronica karty tytułowej zawierająca najpełniejsze informacje o opisywanym wydawnictwie ciągłym*¹⁰.

Opis formatu MARC21 dla wydawnictwa ciągłego podaje kilka pól, w jakich powinien znaleźć się tytuł:

- 210 Tytuł skrócony (P)
- 222 Tytuł kluczowy (P)
- 245 Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności (NP)
- 246 Wariant tytułu (P)
- 247 Tytuł poprzedni (P)¹¹.

Cztery pierwsze wymienione pola dotyczą na bieżąco wydawanego czasopisma, w dodatku trzy z nich są powtarzalne (P), czyli wariantów tytułu może być bardzo wiele. I jak wskazuje praktyka, nie są to pola „martwe”, lecz wykorzystywane do wskazania różnych form. Tytuły kluczowy i skrócony są nadawane dokumentowi ciągłemu przez narodowy ośrodek ISSN i przejmuje się je z bazy ISSN. Tytuł z pola 245 podaje się na podstawie [...] *głównej strony tytułowej pierwszego zeszytu opublikowanego pod danym tytułem (dla dokumentów aktualizowanych z najnowszej iteracji)*. [...] *Jeżeli opisywany zeszyt nie ma strony tytułowej, jako jej substytut*

¹⁰ JANOWSKA, M. *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02)*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1996, s. 17. ISBN 83-7009-189-X.

¹¹ NAŁĘCZ, B. (oprac.). *Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ciągłego* [on-line]. [Warszawa]: Centrum NUKAT, maj 2007. Dostępny w: http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/instrukcje_procedury/MARC_21/marc21_ciagle_070717.pdf.

wybiera się źródło, w którym są najpełniejsze informacje. Jeżeli nie da się zastosować tego kryterium, wybiera się jedno źródło spośród następujących w podanej kolejności: okładka, nagłówek, metryka wydawnicza¹². Zdarzają się także nazwy w kilku językach, wówczas wybiera się ten, który dominuje w części głównej lub został wyróżniony typograficznie. Warianty tytułu mogą pochodzić z okładki, grzbietu, żywej paginy czy dodatkowej strony tytułowej.

Podane wyżej różne możliwości zapisu tytułu czasopisma w katalogach lub bazach danych wskazują na to, że bibliotekarze dobrze znają ten problem i próbują dać zainteresowanym komplet informacji. Jednak czytelnik, który ma w ręce dane czasopismo lub plik pobrany z pełnotekstowej bazy danych, nie powinien mieć żadnych wątpliwości, co jest tytułem periodyku i jak powinien go używać zarówno w rozmowie z innymi osobami („przeczytałem ciekawy tekst w...”), jak i w opisie tworzonym do bibliografii załącznikowej.

Szczególnie problematyczne są w tym względzie tytuły wydawane w ramach podserii do serii głównej. Bardzo często używa się tylko tytułów podserii, zwłaszcza w środowisku związanym z konkretną uczelnią, która je wydaje.

Warto podać kilka przykładów ukazujących, jak te same tytuły zapisywane są w różnych źródłach.

Tab. 1. Tytuły czasopism na podstawie różnych źródeł

Strona wydawcy	Polska Bibliografia Naukowa	NUKAT ¹³	ISSN ¹⁴
Anglica Wratislaviensia http://awr.wuwr.pl/	Anglica Wratislaviensia	Anglica Wratislaviensia	Acta Universitatis Wratislaviensis. Anglica Wratislaviensia
Oblicza Komunikacji http://okom.wuwr.pl/	Oblicza Komunikacji	Acta Universitatis Wratislaviensis. Oblicza Komunikacji	Oblicza Komunikacji
Prawo http://prawo.wuwr.pl/	Prawo	Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo	Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo
Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin-Polonia. Sectio AAA ¹⁵ http://annales.umcs.lublin.pl/annales_fizyka.php	ANNALES UMCS – Sectio AAA – PHYSICA	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio AAA, Physica	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio AAA, Physica
Opuscula Musealia http://www.ejournals.eu/Opuscula-Musealia/	OPUSCULA MUSEALIA	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opuscula Musealia	Opuscula Musealia
Scientific Issues http://www.scientificissues.ajd.czest.pl/	Scientific Issues of Jan Długosz University in Częstochowa. Mathematics	Prace Naukowe. Matematyka / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie	Prace Naukowe. Matematyka (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie)

¹² NAŁĘCZ, B. (oprac.), dz. cyt.

¹³ Tytuły wzięte z pola 245.

¹⁴ Dane z pola „Key title”.

¹⁵ Dane z artykułu. W oryginale miejsce wydania i nazwa serii oddzielone linią.

<p>Ekonomiczne Problemy Usług http://www.wzieu.pl/?y=4502&yy=6591</p> <p>Na okładce vol. z 2013 r.: Zeszyty naukowe nr 794 Ekonomiczne Problemy Usług nr 108</p>	<p>Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Ekonomiczne Problemy Usług</p>	<p>Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług / Uniwersytet Szczeciński</p>	<p>Ekonomiczne Problemy Usług</p>
<p>Zeszyty Naukowe http://www.wsaib.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=541&Itemid=429 Na stronie tytułowej z. 18(2012): Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu w Gdyni</p>	<p>Zeszyty Naukowe</p>	<p>Zeszyty Naukowe / Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni</p>	<p>Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu w Gdyni</p>
<p>Studia i Materiały Instytutu Transportu i Handlu Morskiego http://studiaimaterialy.pl/</p>	<p>Studia i Materiały Instytutu Transportu i Handlu Morskiego</p>	<p>Tylko jako seria monograficzna: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Studia i Materiały Instytutu Transportu i Handlu Morskiego</p>	<p>Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Studia i Materiały Instytutu Transportu i Handlu Morskiego</p>
<p>Zbliżenia Cywilizacyjne http://wydawnictwo.psww.pl/books.php?category_id=8</p>	<p>Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne</p>	<p>Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku. Zbliżenia Cywilizacyjne</p>	<p>Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku. Zbliżenia Cywilizacyjne</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie: strony internetowej wydawcy, Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN), bazy ISSN oraz katalogu NUKAT.

Problem z ustaleniem tytułu czasopisma mają nie tylko bibliotekarze. Czasem nawet sam wydawca nie wie, jak właściwie nazywa się wydawany przez niego periodyk. Przykład: w roku 2013 zaczęło się ukazywać czasopismo siedleckiej szkoły Collegium Mazovia Innowacyjna Szkoła Wyższa. Na stronie wydawcy znajduje się informacja (kilkakrotnie powtórzona), że jest to „Kwartalnik ideAGORA”, natomiast z okładki biuletynu dowiadujemy się, że nosi on tytuł... „Kwartalnik”.

Rys. 1. Okładka czasopisma „Kwartalnik”

Źródło: „Kwartalnik ideAGORA” [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://www.ideagora.mazovia.edu.pl/node/691>.

Nie mogą więc dziwić różne opisy: w bazie ISSN oraz w katalogu Biblioteki Narodowej czasopismo jest ujęte pod tytułem „Kwartalnik”, natomiast NUKAT przyjął tytuł właściwy z żywej paginy – „Kwartalnik Ideagora”.

Nie jest do końca pewne, jaki jest właściwy tytuł czasopisma, którego winieta na stronie WWW wygląda następująco:

Rys. 2. Winieta czasopisma „Alergologia Współczesna Info”

Źródło: Alergologia Współczesna info – informacje [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://alergologiainfo.pl/pl/readme/about>.

Redakcja w zakładce „Informacje” przekonuje nas, że to „Alergologia Współczesna Info” (i tak jest też w Nukacie), ale osoba przygotowująca rekord do bazy ISSN najwyraźniej inaczej zinterpretowała powyższe logo, odczytując tytuł jako „Współczesna Alergologia Info”.

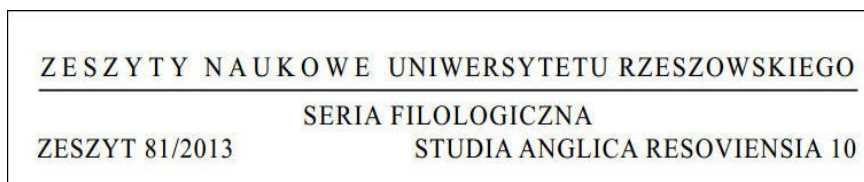
Nie powinno być wątpliwości co do czasopisma „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, bo informacja na stronie i w katalogach jest spójna, ale czytelnicy uparcie szukają „Sobótki”, najwyraźniej traktując trzy pierwsze słowa jako podtytuł i uparcie powracając do pierwszego tytułu czasopisma, który został zmieniony w roku 1956.

Zawrotu głowy mogą doznać czytelnicy czasopisma „Studia Anglica Resoviensia”. Co prawda taki tytuł jest podany na stronie WWW czasopisma, ale już lektura woluminu 10 z 2013 r. wprawia w zakłopotanie — nie mamy pewności, czy mamy do czynienia z nowym czasopismem, czy też ze zmianą tytułu — lub tylko graficzną modyfikacją jego formy.

Rys. 3. Strona tytułowa czasopisma „Studia Anglica Resoviensia”

Źródło: Studia Anglica Resoviensia, t. 10 (2013) [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://www.ur.edu.pl/file/50270/Studia+Anglica+Resoviensia+Volume+10.pdf>.

Rys. 4. Tytuł z żywej paginy czasopisma „Studia Anglica Resoviensia”

Źródło: Studia Anglica Resoviensia, t. 10 (2013) [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://www.ur.edu.pl/file/50270/Studia+Anglica+Resoviensia+Volume+10.pdf>.

Przywołane wyżej (nieliczne, ale rzucające się w oczy nawet przy pobieżnym przeglądzie literatury) przykłady potwierdzają, że zarówno czytelnik, jak i bibliotekarz

nie zawsze z całkowitą pewnością mogą stwierdzić, jaki jest tytuł czasopisma. Niektóre redakcje nie dbają o swoją markę w sposób wystarczający, co może skutkować poważnymi konsekwencjami.

Czasopismo czy monografia?

Istnienie serii monograficznych nie jest niczym nowym w odniesieniu do literatury naukowej. Od wielu lat w ramach serii wydaje się także monografie jedno- i wieloautorskie oraz prace zbiorowe. Ich rozróżnienie od klasycznych czasopism nigdy nie nastroczało trudności.

Problemy pojawiły się, gdy serie wydawnicze zaczęły być zgłaszane do oceny ministerialnej i po przyznaniu punktów pojawiały się na specjalnych wykazach zwanych „listami czasopism punktowanych”. Obecnie nikt chyba nie jest w stanie przedstawić spójnej definicji czasopisma, no chyba że utożsamimy je po prostu z wydawnictwem ciągłym o stałej periodyczności. Coraz więcej czasopism zaczyna wydawać numery tematyczne z odrębnym tytułem i nadanym tomowi numerem ISBN. W ten sposób zwiększa się szanse na punkty dla ich autorów. Nawet jeśli seria nie przejdzie ewaluacji jako czasopismo, każdy z tomów spełnia formalne wymagania dla monografii, więc autorzy dostaną punkty za rozdział. Jest to działanie nieetyczne, prowadzące do sytuacji, w której za ten sam tekst można otrzymać (w zależności od interpretacji) różną liczbę punktów. Rozwiązanie tego problemu wydaje się proste. Numery tematyczne ukazujące się w ramach czasopism nie powinny mieć nadawanych ISBN-ów, co da im możliwość poddania się ocenie przez odpowiedni ministerialny zespół. A umieszczenie w tomie tytułu oraz ISBN-u jednoznacznie wskaże, że mamy do czynienia z serią monograficzną, która już nie podlega dodatkowej ewaluacji i nie zostaje ulokowana na „liście czasopism punktowanych”.

Na początku bibliotekarze bronili serii monograficznych, opisując w swych katalogach poszczególne tomy posiadające oprócz tytułu serii swoje odrębne tytuły. Teraz coraz częściej się zdarza, że w katalogach znajdujemy opis wydawnictwa ciągłego i dodatkowo opisy każdego wydanego tomu. Z tym wiąże się problem stworzenia bibliografii załącznikowych dołączanych do tekstów, bo ta niejednoznaczna typologia powoduje kłopoty z jej przygotowaniem.

Opis bibliograficzny tej samej publikacji może wyglądać tak:

T. Dorożyński: Regionalne nierówności gospodarcze a polityka spójności Unii Europejskiej. „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 57, s. 103–117.

tak:

T. Dorożyński: Regionalne nierówności gospodarcze a polityka spójności Unii Europejskiej. W: Miejsce Polski w gospodarce światowej. Red. nauk. Halina Nakonieczna-Kisiel. Szczecin, 2013, s. 103–117.

czy nawet tak:

T. Dorożyński: Regionalne nierówności gospodarcze a polityka spójności Unii Europejskiej. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013 nr 756, s. 103–117.

Każdy z powyższych opisów jest poprawny, ale w wypadku drugiego i trzeciego trudno się domyślić, że chodzi tu o czasopismo z 7 punktami. Takie dylematy i problemy stały przed osobami, które wprowadzały dane do tzw. ankiety jednostki w ramach przygotowywanej oceny jednostek naukowych. W związku z tym opisy musiały być dodatkowo sprawdzane w katalogach i bazach danych pod kątem punktowanej serii. Stawką było przyznanie (lub nie) danej jednostce większej liczby punktów za publikacje, a w konsekwencji wyższej kategorii. Skutkiem traktowania serii monograficznej jako (punktowanego!) czasopisma jest przerabianie opisów stosowanych dotąd w bibliografiach dorobku naukowego na takie, które uwzględniają maksymalną punktację.

Zmiana tytułu czasopisma

Redakcje decydują się na zmianę tytułu z różnych powodów. Najczęstszym jest na pewno zmiana profilu czasopisma; jego specjalizacja w jakimś obszarze badawczym, lub przeciwnie — uogólnienie podejmowanej tematyki. Jeśli elementem tytułu periodyku jest nazwa instytucji, wówczas jej zmiana także implikuje odpowiednie modyfikacje w wydawanych cyklicznie wydawnictwach ciągłych. Kolejnym powodem może być decyzja o publikacji tekstów w językach obcych. W tym wypadku tytuł zostaje zmieniony (czy przetłumaczony) tak, aby już nazwa czasopisma przyciągała uwagę potencjalnego odbiorcy publikacji.

Zmiany są dość często występującym zjawiskiem. Tylko w latach 2004–2013 ok. 400 redakcji polskich czasopism naukowych i branżowych zdecydowało się na ten krok, z tego ok. ¼ nadała swoim periodykom tytuły w języku angielskim¹⁶. Trend ten nasilił się zwłaszcza w latach 2011–2013 (41 tytułów). Coraz więcej wydawców decyduje się na przygotowanie angielskojęzycznej nazwy czasopisma, choć nie zawsze wiąże się to z faktem publikowania w obcych językach. Niegdyś popularna łacina traci swą pozycję, przede wszystkim na rzecz angielskiego.

Zmiana tytułu czasopisma stanowi ważny moment w jego historii. Wiąże się ona również z nadaniem nowego ISSN-u, a często także ze zmianą szaty graficznej i utworzeniem nowej strony WWW (niejednokrotnie pod nowym adresem). W tej sytuacji istotne staje się umieszczenie informacji o zmianach wszędzie, gdzie to tylko jest możliwe. Dotychczasowy czytelnik nie może mieć wątpliwości, że ma do czynienia z kontynuacją tytułu. Bibliotekarz także powinien mieć świadomość, że prenumerata będzie obejmowała to samo czasopismo. A nowy czytelnik także chciałby wiedzieć, że ten tytuł ma swoją (często długoletnią) historię.

Odpowiednim przykładem dobrze przygotowanych zmian jest polityka Akademii Górniczo-Hutniczej, która zdecydowała się na zmiany tytułów niemal wszystkich wydawanych przez siebie czasopism, i o fakcie tym powiadomiła swoich czytelników.

¹⁶ Dane na podstawie bazy Arianta oraz katalogu NUKAT.

Rys. 5. Strona WWW czasopisma „AGH Journal of Mining and Geoengineering”
Źródło: AGH Journal of Mining and Geoengineering [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://journals.bg.agh.edu.pl/MINING/>.

Na nowej stronie WWW czasopisma zwraca uwagę informacja o poprzednim tytule (widoczna jest ona również na okładce czasopisma) oraz kontynuacja ciągłości wydawanych tomów. Podlinkowany stary tytuł prowadzi do strony z archiwum poprzedniej nazwy. Do kompletu brakuje tylko analogicznych danych na starej stronie tego kwartalnika.

Wydawca czasopisma „Logistyka i Transport” od numeru 2(2009) zaczął używać angielskiej nazwy „Logistics and Transport”. O zmianie tytułu można się przekonać, śledząc poszczególne numery, ponieważ przemiana nie jest odnotowana na stronie WWW i wciąż używany jest nadany polskiej nazwie ISSN. Co ciekawe w „Editorialu” zamieszczonym w tymże drugim numerze zamiennie podaje się 2 warianty tytułu: „Logistics and Transport” oraz „Logistics and Transportation”¹⁷.

Zupełnie inaczej wygląda przypadek „Acta Iuris Stetinensis”, ponieważ na stronie WWW nigdzie nie ma informacji, że w latach 1987–2010 pismo wychodziło pod tytułem „Zeszyty Naukowe. Roczniki Prawnicze”. Archiwum zawiera tylko tomy wydane od roku 2010 i numerowane od zeszytu pierwszego, a na okładce i w żywej paginie jest dodana informacja o serii głównej i numeracji w jej obrębie („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”). Może to w takim razie zupełnie nowe czasopismo?

¹⁷ NOWAKOWSKI, T. Editorial. *Logistics and Transport* 2009, vol. 9, no 2, s. 3.

Rys. 6. Winieta czasopisma „Acta Iuris Stetinensis”
Źródło: Acta Iuris Stetinensis [on-line], [dostęp 16.03.2014].
Dostępny w: <http://www.wpiaus.pl/actaiuris/>.

Poszukiwania „Roczników Prawniczych” prowadzą do strony Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, gdzie w menu „na skróty” umieszczono informację, że „Acta Iuris Stetinensis” są kontynuacją „Roczników”.

Na szczęście najczęściej na stronie głównej WWW czasopisma redakcja zawiadamia czytelników o poprzednim tytule, czasem można to odkryć w zakładce „O nas” albo w archiwum, gdy umieszczone są tam również poprzednie woluminy. Czasem jednak można odnieść wrażenie, że redakcja robi wszystko, aby „zatrzeć ślady” po swym poprzedniku.

Bywają sytuacje odwrotne. O zmianie tytułu czasopisma „Ekonomiczne Problemy Turystyki” na „Economic Problems of Tourism” można się dowiedzieć jedynie sprawdzając tytuł w bazie ISSN oraz w Nukacie. Ani na stronie czasopisma, ani na umieszczonych na stronie internetowej pełnotekstowych woluminach nie ma śladu informacji o tym anglojęzycznym tytule. Nie jest też odnotowany, nadany w związku ze zmianą tytułu, nowy ISSN.

Tytuły równoległe

Popularną praktyką stało się wykorzystywanie przez redakcje tytułów równoległych. Dzieje się to zwłaszcza wtedy, kiedy tytuł właściwy jest w języku polskim. Ta sytuacja również może doprowadzać do problemów z identyfikacją konkretnego czasopisma, bo czytelnik może nie skojarzyć (choćby po opisie bibliograficznym), że chodzi faktycznie o znany mu już periodyk. Jeśli ten obcojęzyczny tytuł nie zostanie wprowadzony do katalogów bibliotecznych, może to uniemożliwić dotarcie do publikacji. Używanie tytułów równoległych nie jest złe, ale wymaga stosowania ich konsekwentnie w czasopiśmie, w Internecie, w katalogach i bazach danych.

Przykładem spójnej polityki informującej o tytułach jest periodyk Politechniki Białostockiej „Budownictwo i Inżynieria Środowiska = Civil and Environmental Engineering”. Te same dane znajdziemy na okładce, w żywej paginie każdego artykułu oraz w Nukacie.

Rys. 7. Winieta czasopisma „Budownictwo i Inżynieria Środowiska”
Źródło: Budownictwo i Inżynieria Środowiska [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w:
<http://www.biswbis.pb.edu.pl/>.

W wielu wypadkach można dojść do wniosku, że obcojęzyczna wersja tytułu polskiego czasopisma powstała tylko na potrzeby anglojęzycznej wersji strony lub zgłoszenia do Polskiej Bibliografii Naukowej, ponieważ nie pojawia się nigdzie indziej, np. na głównej stronie czasopisma czy w poszczególnych artykułach. Zdarza się, że obcojęzycznego tytułu używają czasopisma publikujące wyłącznie w języku polskim — potencjalny czytelnik otrzymuje więc mylny trop zamiast rzetelnej informacji. Angielski tytuł czasopisma „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka”, czyli „Abused Child. Theory, Research and Practice” znaleźć można w PBN oraz w angielskim opisie czasopisma. Skoro odbiorcą tekstów jest osoba polskojęzyczna, jedyny używany tytuł czasopisma powinien być również w tym języku.

Redakcja czasopisma „Kultura — Historia — Globalizacja” podaje na stronie głównej tytuł anglojęzyczny „Culture — History — Globalization”, ale w plikach z poszczególnymi artykułami już nie jest on ujęty, ani w artykułach w języku polskim, ani w angielskim.

Tytuły czasopism a cytowania

Cytowania stały się ostatnio jednym z ważniejszych elementów oceny w nauce. I dotyczy to zarówno poszczególnych badaczy, jednostek, państw, jak i czasopism. Wskaźnik dotyczący liczby cytowań potrzebny jest przy składaniu wniosków do awansów, nagród, konkursów, projektów itp. Dane te to aktualnie jedne z najbardziej poszukiwanych informacji. Źródeł, w których można szukać cytowań jest dość sporo, od profesjonalnych baz danych, takich jak Web of Science czy Scopus, po indeksujący część materiałów dostępnych w globalnej sieci Google Scholar. Niemniej jednak wciąż pozostaje nierozwiązany problem szybkiego, efektywnego i kompletnego wyszukania tych liczb.

Zanim dojdzie do wyszukania, najpierw dane te muszą zostać w jakiś sposób zapisane. I tu mamy dwa newralgiczne momenty, w których może nastąpić przekłamanie danych i w konsekwencji kłopot z ich późniejszym wyszukaniem.

1. Stworzenie opisu bibliograficznego przez autora. Badacz może dotrzeć do tekstu w różnoraki sposób: znaleźć przez wyszukiwarkę internetową, otrzymać kopię od autora, zrobić ksero w bibliotece, pobrać artykuł ze strony czasopisma czy z bazy danych, która je udostępnia, a następnie przygotować opis na podstawie dostępnych informacji. Trudno się spodziewać, że specjalnie będzie

przeszukiwał różne źródła, próbując ustalić właściwy tytuł czasopisma. Stąd ważne jest, aby wszystkie konieczne informacje, a przede wszystkim nazwa periodyku znalazły się przy każdym artykule.

2. Drugi ważny moment to umieszczenie opisu w bazie z cytowaniami. Zwykle dane są skanowane, przetwarzane automatycznie, a następnie dzielone na poszczególne pola (autor/autorzy, tytuł czasopisma, rok, tom, numer, strony...). Ważna jest więc rola prac redakcyjnych związanych ze sprawdzeniem poprawności opisów oraz z zastosowaniem jednolitych standardów tworzenia powołań (przypisów i bibliografii). Najlepszym rozwiązaniem jest stosowanie popularnych stylów, takich jak APA, Chicago czy MLA, ponieważ znacznie ułatwiają one odpowiednie rozpoznanie poszczególnych elementów opisu.

Zabiegi te zapewne nie wyeliminują wszystkich błędów i nieścisłości, ale na pewno dają szansę na ich zminimalizowanie.

Przy wyszukiwaniu cytowań jednym z najważniejszych kryteriów jest tytuł czasopisma. Co może spowodować trudności w wyszukaniu cytowań przy zastosowaniu tego pola? Większość sytuacji została opisana powyżej, ale warto je jeszcze raz przypomnieć.

- Zmiana tytułu czasopisma bez podania „historycznej” nazwy. Skoro autorzy, co oczywiste, opisują aktualny tytuł, to także odnalezienie danych wymaga znajomości historii danego periodyku.
- Sugestia redakcji, jak powinno wyglądać cytowanie. Sam pomysł jest bardzo dobry pod warunkiem, że wydawca także konsekwentnie używa jednego (i tego samego) tytułu. W tekście redaktora naczelnego czasopisma „PAK Pomiar Automatyka Kontrola” znaleźć można zalecenie, aby autorzy, cytując artykuł w polskojęzycznym źródle, podawali polski tytuł czasopisma („PAK” lub „Pomiary, Automatyka, Kontrola”), a w obcojęzycznym – angielski („MAaM lub „Measurement Automation and Monitoring”)¹⁸. Jednakże informacje w plikach z artykułami zawierają tylko tytuł skrócony „PAK”. Jeśli więc czytelnik dotrze do konkretnego tekstu z pominięciem strony głównej WWW, nawet nie ma szans dowiedzieć się o tych zaleceniach, więc ten sam artykuł może być opisany dwójako:

Przykład 1¹⁹

Koltunowicz, T.N.	MEAS AUTOM MONIT PAK	2011	57	7	694
Koltunowicz, T.N.	POMIARY AUTOMATYKA KONTROLA	2011	57	7	694

- Wybór dla czasopisma tytułu identycznego lub bardzo podobnego do tego, jaki ma już inny istniejący periodyk. W takiej sytuacji rozróżnienie obu tytułów bez porównania informacji bibliograficznych znajdujących się na ich stronach lub w bazach danych jest praktycznie niemożliwe. Poniżej przykład czterech opisów pochodzących z dwóch różnych czasopism o takim samym tytule „Geodesy and Cartography”.

¹⁸ SKUBIS, T. Cytowanie artykułów opublikowanych w PAK. W: *Wydawnictwo PAK* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.pak.info.pl/index.php?menu=menu&idMenu=432>.

¹⁹ Przykład opisów cytowań pochodzi z bazy Web of Science.

Przykład 2

Eshagh, M.	GEOD CARTO	2009	35	4	111
Kowalczyk, K.	GEOD CARTOGR	2006	32	4	83
Rajner, M.	GEOD CARTOGR	2011	60		135
Tocho, C	Geod Cartogr	2005	54	4	177

- Nadanie czasopismu tytułu „Zeszyty Naukowe...” lub podobnej (zazwyczaj wielowyrazowej) nazwy. Daje to możliwość wymyślenia praktycznie nieskończonej liczby wariantów tytułów. Długi tytuł powoduje, że autorzy zapisują go w bardzo dowolny sposób (np. tytuł główny bez podtytułu, sam podtytuł, zastosowanie akronimu). W związku z tym informacje zawarte w bazie cytowań także podawane są w wielu wariantach. Poniższy przykład ukazuje zapewne drobną część możliwych wariantów czasopisma „Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN”.

Przykład 3

Zesz Nauk, IGSMiE PAN
ZESZYTY NAUKOWE IGSM
Zeszyty Naukowe IGSMiE PAN
IGSMiE PAN
Zesz. Nauk. IGSMiE PAN
Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energia
Zeszyty Naukowe, Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energia Polskiej Akademii Nauk
Zesz. Nauk. Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energia PANSkałę tego problemu ilustruje przykład czasopisma „Psicothema”, którego twórcy znaleźli w opisach bibliograficznych cztery różne wersje tego wydawałoby się prostego tytułu²⁰: Psichotema, Psicotema, Psicotherma, PsycotHEMA. Niektóre błędne wersje pojawiały się wielokrotnie. Przeglądając bazę Web of Science można natknąć się na kolejne warianty: Psicothemo, Psicothemia, Psicothetna czy Psicothema S.

- Przygotowanie w ramach czasopisma tomów z własnym tytułem i ISBN-em, co doprowadza nie tylko do zatarcia granicy między czasopismem a monografią, ale znacznie utrudnia odszukanie cytowań i ich przyporządkowanie konkretnemu wydawnictwu ciągłemu.

Podsumowanie

O znaczeniu tytułu wydawnictwa ciągłego już dawno przekonali się koncerny prasowe, które traktują go jako swoją markę i pilnują, aby na rynku nie pojawił się podobny tytuł, który – wprowadzając w błąd czytelników – mógłby narazić wydawcę na duże straty.

²⁰ OSCA-LLUCH, J., CIVERA MOLLAY, C., PEÑARANDA ORTEGA, M. Consecuencias de los errores en las referencias bibliograficas. El caso de la revista “Psicothema”. *Psicothema* 2009, vol. 22, no 2, pp. 300–303.

Warto, aby redakcje czasopism naukowych również zdały sobie sprawę ze znaczenia, jakie ma nazwa periodyku, i także budowały swoją markę w sposób spójny i przemyślany. Czytelnik nie powinien mieć nigdy wątpliwości, z jakim czasopismem ma do czynienia, jaki jest jego tytuł, a także jak powinien go zacytować.

Zmiana nazwy winna następować z ważnych względów merytorycznych, a nie z powodu chwilowej mody czy kaprysu „umiędzynarodowienia” tytułu, za czym nie idzie umiędzynarodowienie treści. Widoczne informacje o starym tytule należy podawać tak długo, aż czytelnik skojarzy starą nazwę z nową i obie zapamięta.

Redakcje powinny też monitorować bazy danych, katalogi, listy czasopism itd., aby nie dochodziło do tworzenia różnych wariantów tego samego tytułu.

Wreszcie warto przypomnieć dwie podstawowe funkcje, jakie spełnia tytuł. Ma on sprawić, że czasopismo będzie identyfikowane, a unikalna nazwa zapewni odpowiednie skojarzenia u czytelników. Budowanie marki trwa długo. Czasopism naukowych nie stać na kosztowne kampanie promocyjne, więc muszą wykorzystać wszelkie dostępne miejsca, aby budować spójny wizerunek swojego periodyku.

Bibliografia:

1. *Arianta — Naukowe i Branżowe Polskie Czasopisma Elektroniczne* [on-line]. 2005–2014 [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.arianta.pl>.
2. BIRKENMAJER, A. i in. (kom. red.). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971.
3. CHŁADZYŃSKA, J. Analiza tytułów czasopism polskich. *Onomastica* 2000, t. 45, s. 231–267.
4. CZAPNIK, G., GRUSZKA, Z. (oprac.). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2011. ISBN 978-83-61464-39-6.
5. *Czasopismo*. W: *Wikipedia* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Czasopismo>.
6. *The ISSN International Register* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.issn.org/understanding-the-issn/the-issn-international-register/>.
7. JANOWSKA, M. *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02)*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1996. ISBN 83-7009-189-X.
8. NAŁĘCZ, B. (oprac.). *Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ciągłego* [on-line]. [Warszawa]: Centrum NUKAT, maj 2007. Dostępny w: http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/instrukcje_procedury/MARC_21/marc21_ciagle_070717.pdf.
9. NESTORUK, I.B. Tytuł jako szczególne oznaczenie: wybrane aspekty ochrony prawnej. *Studia Prawa Prywatnego* 2012, r. 7, z. 3/4, s. 3–31.
10. NOWAKOWSKI, T. Editorial. *Logistics and Transport* 2009, vol. 9, no 2, s. 3.
11. *NUKAT* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.nukat.edu.pl>.
12. OSCA-LLUCH, J., CIVERA MOLLAY, C., PEÑARANDA ORTEGA, M. Consecuencias de los errores en las referencias bibliograficas. El caso de la revista “Psicothema”. *Psicothema* 2009, vol. 22, no 2, pp. 300–303.
13. PETROZOLIN-SKOWROŃSKA, B. (red. nacz.). *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN, t. 2, 1995. ISBN 83-01-11096-1.
14. *Polska Bibliografia Naukowa* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <https://pbn.nauka.gov.pl/>.
15. Postanowienie Sądu Najwyższego z 26.07.2007 r., IV KK 174/07. OSP 2008, nr 6, poz. 60.
16. REITZ, J. M. *Journal*. W: *ODLIS Online Dictionary for Library and Information Science* [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: http://www.abc-elio.com/ODLIS/odlis_JK.aspx#journal.
17. RZETELSKA-FELESZKO, E. (red.). *Polskie nazwy własne: encyklopedia*. Warszawa: Wydaw. Instytutu Języka Polskiego PAN, 1998. ISBN 83-85579-89-3.

18. SKUBIS, T. *Cytowanie artykułów opublikowanych w PAK* [on-line], [dostęp 16.03.2014]. Dostępny w: <http://www.pak.info.pl/index.php?menu=menu&idMenu=432>.
19. SZYMCZAK, M. (red.). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, t. 1. ISBN 83-01-00282-4.

Drabek, A. Tytuł czasopisma i jego funkcja we współczesnym obiegu nauki. *Biuletyn EBIB* [on-line] 2014, nr 4 (149), *Wokół czasopism naukowych*. [Dostęp 20.05.2014]. Dostępny w: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/235>. ISSN 1507-7187.